

Ріка життя

У новому романі «Ріка життя» тернопільська письменниця Ніна Фіалко розповідає про життя двох подруг, долі котрих сплелись у любовному трикутнику. Маючи різні характери, виховуючись у сім'ях на різних засадах, до свого щастя ці жінки йшли різними шляхами. Одна з них для досягнення мети знехтувала не тільки дружбою, а й законами моралі. За це була жорстоко покарана. Інша — вірила, що кожна людина має свою долю, яка неодмінно її знайде. У романі відображено багато напружених життєвих колізій, роздумуючи над якими мислячий читач може взяти їх до уваги, щоб не потрапити в подібну халепу. Твір читається легко і захоплює з перших сторінок. Велику увагу автор приділяє розкриттю поведінки людей у різних ситуаціях, коли зі вчинку можна визначити дух тієї чи іншої особи. В романі простежується чітка громадянська позиція автора, яка пропагує християнську мораль у всіх сферах діяльності людини. Для широкого кола читачів.

Ніна ФІАЛКО

РІКА ЖИТТЯ

Ніна Фіалко

РІКА ЖИТТЯ

Роман

До кімнати зайшла жінка поважного віку. Вийнявши з пакета банний рушник, повісила на блаженький, із бинта, шнурок. Відразу здогадалася, що його прикріпила жіноча рука: невміло й не по-господарськи. Не рівненько біля перил, а по діагоналі, мабуть, так легше було прив'язати його. Видно, що у цій кімнаті чоловіки не проживали, бо жоден не зміг би спокійно дивитися на «жіночу» роботу. Любителі цигарок частіше виходили би перекурити на балкон, ніби подихати свіжим повітрям, заодно і виправили б чиєсь недбальство. Правда, в цьому мальовничому куточку скаржитися на нестачу чистого повітря було б соромно, бо санаторій посеред соснового лісу потопає у зелені.

Наталя Любомирівна всілася біля вікна, вийняла зі сумки свою вишивку і взялася до роботи. Хрестик стелився за хрестиком, вимальовуючи завчений напам'ять узор. Години за рукоділлям були для жінки найкращим відпочинком. Вишивати навчилася ще в дитинстві біля бабуні, але життя складалося так, що для улюбленого заняття часу знаходила все менше й менше. Та коли вже випадало, як тепер, відпочивати без чоловіка, то вишивала навіть між процедурами. Цього разу прикрашала узором чоловічу сорочку для внука, випускника школи. Тішилася, що хлопець, мешкаючи в столиці, забажав мати українське вбрання. Тепер люди ніби соромляться вишитого одягу, кажуть, що його тільки в селі поважають, хоча мода на нього ніколи не минала. Своїм синам Наталя справила вже не одну таку сорочку, але одягають вишиванку вони тільки у свята.

Двері до кімнати відчинилися, й зайшла співмешканка Ольга Петрівна. Огрядна жінка бальзаківського віку приїхала сюди недавно і ще не могла звикнути до тутешнього розпорядку дня. Була, мабуть, не дуже рухлива, бо на одні й ті самі процедури витратила часу більше, ніж інші відпочивальники. Ольга Петрівна щоранку довго збиралася, перекладаючи особисті речі з місця на місце. Видивлялась у дзеркальце, в яке обличчя вміщалося невеликими частинами і, мабуть, не давало їй повного уявлення про себе. Одягу набрала дві сумки й

тепер мала багато часу приміряти його. Щоразу збиралася ніби на якісь оглядини, а не на лікування.

— Як ви так швидко встигаєте пройти процедури? — запитала вона Наталю.

— І ви навчитеся. Це перші дні важко, бо слабо орієнтуєтесь, де який кабінет, — відповіла жінка.

— До якого підійду, а там уже черга...

— Намагайтеся приходити до кабінету в призначений вам час, і тоді всюди встигатимете, — порадила Наталя.

— Я чомусь така змучена, що після процедур хочу відпочити. Дивуюся вам, що ви відразу беретеся за роботу. Це звичка чи необхідність? — запитала Ольга Петрівна, намагаючись втулити на шнурок для просушування і свій рушник.

— Для мене нема кращого відпочинку, ніж спокійно займатись улюбленим заняттям. Воно не заважає мені зануритися в думки, обмізкувати те, що в бурхливому повсякденному житті зробити важко, — говорила Наталя, не випускаючи голки з рук.

— Кілька днів я спостерігаю за вами і дивуюся. Не маючи кисті лівої руки, правою так вправно вишиваєте, що не одна жінка з двома руками могла би вам позаздрити. Можна подумати, що ви все життя тільки те й робили, що клали хрестики, так машинально у вас це виходить. Мені здається, що я і голки заселити не змогла б однією рукою...

— Та я ж голку підтримую протезом, — всміхнулася Наталя. — В одному пальці є дірочка для голки, там вона сидить міцно, не рухається. Я вже пристосувалася, і мені це не складно робити.

— Навіщо себе мордувати, коли тепер можна все купити? — не здавалась Ольга Петрівна.

— Хочу, щоби діти й онуки відчували мою, а не чужої людини, позитивну енергетику, яку вкладаю у вишивку.

— Ви вірите у містику? — здивувалась Ольга Петрівна.

— Це, звичайно, дискусійне питання, але, аналізуючи прожите, переконалася, що у життя кожного втручається Вища сила. Але не всі хочуть повірити в її існування. — Наталя, замислившись над чимось своїм, якийсь час мовчала.

Прилігши на ліжко, Ольга Петрівна перегортала глянцевий журнал із рекламою косметики.

— Може, й корисні ті креми, але ж такі дорогі! Щоби стати гарною, треба чимало коштів...

— Якщо природа не наділила вродою, то не допоможе жодна косметика, — всміхнулася Наталя.

— Не кажіть так, бо теперішня косметика робить із людьми дива. Мій син привіз дівчину з міста, таку гарненьку. Знайомив нас, бо одружуватися з нею вирішив.

А вранці, після того, як побачив її вмитою, без макіяжу, сказав, що мусить придивитися до неї уважніше. Злякався, що у неї може вилізти ще щось оманливе, — повідала, сміючись, Ольга Петрівна.

— На жаль, теперішня молодь закохується тільки у зовнішній вигляд людини і не поспішає пізнати її душу. Потім швидко розчаровуються одне в одному й розлучаються.

— Добре, якщо діток не встигли нажити. Часто буває, що малеча росте без батьківської опіки, а мама молода, ще не вигулялася... Що тоді? — Ольга Петрівна розглядала найгірший варіант.

— Мені здається, що все залежить від виховання в сім'ї, — висловила своє переконання Наталя Любомирівна. — Дорослі діти часто беруть приклад із батьків. Якщо батько не поважає матір, то і син так ставитиметься до своєї дружини, якою би вродливою чи розумною вона не була.

— А я вважаю, що й від жінки багато залежить... — спробувала заперечити Ольга Петрівна.

Наталя припустила, що її сусідка, звикла всім і все заперечувати, щоби хтось переконував її у протилежному. Якщо цього потребувала близька людина, то можна було б і посперечатися, а просто так, задля псування нервів, Наталі щось доводити не хотілося. Тому розмова притихла, й Ольга Петрівна незабаром уже посапувала носом. Їй досить було притулитися до подушки, як уже могла насолоджуватися сном. Такого щастя у Наталі не було. Навіть тут, де мала би відпочити від хатніх проблем, думки, мов гедзі, обсідали голову, не даючи спокою. Згадала, що треба зателефонувати старшому синові. Тихо встала і, вийнявши зі сумки мобільний телефон, вийшла у коридор. Після обіду курортники або відпочивали, або вешталися по місту, тому в корпусі була мертва тиша. Щоби не порушувати її, вийшла на вулицю.

— Привіт, мамо! — почула в слухавці голос Ярослава.

— Здравстуй, сину! Є вже новини від Соломії?

— Поки що нема, але ви, мамо, не хвилюйтеся. Мабуть, у дівчат з мобільними телефонами проблеми, або ще нема чого розповідати, та й гроші економлять, — заспокоював син. — Із вашим приїздом і новини будуть.

— Дай Боже, щоб так і сталося. З батьком давно розмовляв? — запитала Наталя.

— Та якось не до того...

— Що ж, до зустрічі! — попрощалась, а в душу закрався неспокій.

«Щось син недоговорює, не хоче псувати мені відпочинку, бо Соломія обіцяла повідомляти новини відразу», — подумала Наталя. Більше двох тижнів тому її внучка Соломія, студентка другого курсу одного зі столичних вишів, вилетіла на літні канікули до Туреччини почерпнути досвіду для майбутньої професії й заробити коштів на власні потреби, щоб не випрошувати у батьків. Факультет свідомо обрала такий, щоб у майбутньому мати змогу побачити світ завдяки туристичним турам. Невістка розповіла, що представники однієї з київських туристичних фірм запропонували студентам відповідну роботу. Влаштували невеличкий конкурс серед студентів, бо вакансій було мало,

а охочих багато. Дівчат добирали з добрим знанням іноземної мови і привабливою зовнішністю. Коли внучка розповіла про той конкурс і що вона перемогла у ньому, в Наталі виникло чимало запитань, на які студентка відповісти не змогла. Тому просила сина й невістку з'ясувати всі нюанси тієї роботи, а вже потім давати на поїздку згоду та гроші. Надто молода ще внучка, щоби самостійно вирушати за кордон, та ще й у мусульманські країни, де можна легко потрапити у сексуальне рабство. Син тоді посміявся з матері, бо був упевнений, що дівчата тепер набагато хитріші й розумніші, ніж були колись, і не дуже довіряють солодким обіцянкам туристичних фірм. Але Наталя була переконана в іншому: якщо Бог хоче покарати людину, то спочатку відбере у неї розум, і тоді вона сама себе покарає. От тепер і думай, хто правий у даній ситуації. «Швидше б додому, бо поки я тут вилежуюсь, у дітей невідомо що відбувається. Вони ніби мене жаліють, нічого не розповідаючи, а мені від домислів нутро тліє...» — думала Наталя.

Жінка постояла біля клумби, на якій від пекучого сонця квіти похилили голівки, потім сіла на лавку під плакучою вербою. Віття з неї опускалося так низько, що заступало лавку не тільки від сонця, а й від цікавих поглядів відпочивальників. «Це ж і мої квіти в'януть, якщо Віктор не здогадався полити...», — бідкалася Наталя. Під вечір сонце заходило за будівлю санаторію, і подвір'я накривала тінь, даруючи прохолоду. В приміщення не хотіла заходити, чекала години, поки чоловік приїде додому. Намагалася не телефонувати йому на роботу, бо в кабінеті тієї миті могли бути чужі люди, а при них Віктор був скупий на слова. Між близькими людьми, мабуть, усе-таки існує телепатія, бо невдовзі пролунав дзвінок, і на мобільнику висвітлилося обличчя коханої людини.

— Здрастуй, люба! Як ти там?

— Рада тебе чути, Вітю. Добридень! Що нового вдома, квіти не забув полити?

— Ти думай, які ще процедури прийняти, щоби поправити здоров'я, а не про город, — насварив чоловік. —

А квіти цвітуть і пахнуть, приїдеш — помилуєшся.

— Набрідло мені тут, бо думками я біля Соломії. Ти коли востаннє про неї зі сином розмовляв? Душа моя не на місці, боюся, щоб якоїсь біди з дівчинкою не трапилося, — скаржилася дружина.

— Навіщо ти всіх накручуєш! Діти грамотні й розумні, а ти їх досі намагаєшся повчати. Нехай самі думають про своїх чад, — невдоволено сказав чоловік.

Віктор завжди сердився, коли дружина вже дорослими дітьми опікувалася і давала їм настанови. Був переконаний: вони слухали тільки тому, щоб не образити матір, а чинили все одно по-своєму, а переважно, як виходило.

— Твоя хата, як завжди, скраю... Кажеш, новин нема... — вдала ображену Наталя.

— Є. Тільки не звідти, звідки ти чекаєш... — інтригуючи, мовив чоловік.

— То чому ж ти мовчиш? З цього б і починав, — пожвавішала дружина.

— Ти ж не даєш мені слова вставити. Від твого брата Ігоря надійшов лист, у якому він пише про хворобу мами. Вона просить, щоби ти

приїхала.

— Мама вже старенька, не дай Боже, не дочекається, поки моя путівка закінчиться. Та й хіба я зможу тут спокійно сидіти, знаючи про це? — зраділа, що таки знайшлася причина для дострокового від'їзду.

— То коли тебе забрати?

— Мені спочатку треба заїхати додому, аж потім вирушати до мами. Вранці прийму ще ванну, підпишу обхідний — і буду готова покинути санаторій. Одразу після обіду чекатиму тебе. Домовилися? Тоді до завтра!

— Гарзд. Мені також набридло самому... — признався Віктор.

Здається, чого ще людині треба: дожила до пенсії, виростила гарних дітей, має поруч люблячого чоловіка, але клопотів не зменшилося. Просто вони стали іншими. Колись сама все вирішувала, а тепер на проблеми, що виникають у дітей, впливати не може. Небо для всіх прихилила б, щоби полегшити їм життя, а вони все одно торують свій шлях, як і вона колись. Хіба її батьки могли хоч чимось зарадити, щоб зменшити доньці страждання? Згадка про матір, яка доживає віку, повернула її на спогади тих днів, коли жили вкупі, великою дружною сім'єю. Важкі тоді були часи, але спогади про них лоскотали душу, і хоч на мить хотіла би туди повернутися. Побачивши, що наближається співмешканка, Наталя всміхнулася: не вдасться помріяти навіть тут.

— І як я не почула, коли ви виходили з кімнати! — Ольга Петрівна вмостилася поруч на лавку. — Задрімала, а вночі зірки через вікно рахуватиму на небі...

— Або вдома тарілки уявно митимете, ті, що чоловік за вашої відсутності наскладав, — додала Наталя, й обидві голосно розсміялися.

— У вашого чоловіка також таке буває? — поцікавилась Ольга Петрівна.

— Мабуть, але коли повертаюся додому, то все вже вимито, — всміхнулася Наталя.

— Я погоджуюся потім сама все прибрати, тільки б «якась співчутлива» не приходила йому допомагати, — призналася співбесідниця.

— Менше про це думайте, бо думки здатні матеріалізуватися, — застерегла чи то серйозно, чи жартома Наталя. — Ви приїхали по

здоров'я, от і використовуйте відпустку для цього. А що має бути, те й так не мине. Більше довіряйте чоловікові, тоді йому не кортітиме «стрибати в гречку».

— Як ото вродиться такий, то жодні перестороги на нього не вплинуть, — махнула рукою Ольга Петрівна.

Нова знайома розмову на цю тему готова була продовжувати хоч увесь вечір, бо вдома не мала ні кому пожалітися, ні з ким порадитися. Але Наталя зараз була заклопотана своїми проблемами, а вислуховувати ще чужі не мала наміру. Останнього вечора не хотіла забивати голову порожніми балачками про людей, яких вона не знала. Прагнула перед дорогою відпочити, бо вже точно знала, що відразу доведеться їхати на Львівщину. Сусідка виспалася, тож тепер може теревенити всю ніч, тому, щоби не образити її й не завантажувати свою голову, Наталя мовила:

— Не думаю, що ваш чоловік виклав чималу суму грошей вам на путівку тільки для того, щоб змусити коханку мити йому посуд. Якби хотів погуляти, то знайшов би час та місце будь-де. Тож краще лікуйтеся і менше про нього думайте. Вибачте, мені треба зібрати речі, бо завтра за мною приїде чоловік.

— У вас же, здається, ще кілька днів залишилося. Чому так поспіхом? — поцікавилася сусідка. — Щось трапилось?

— Богу дякувати, нічого. Але мама в мене вже старенька, хоче зі мною побачитися... — повідала Наталя.

— А це далеко? — поцікавилась Ольга Петрівна.

— На Львівщині. Ніби й не дуже далеко, а бачимось рідко, — сказала Наталя встаючи, щоб повернутися в корпус. — Речей тих — мов кіт наплакав, але треба скласти їх до сумки, щоб уранці в метушні не забути чогось. Краще якусь додаткову процедуру прийняти, бо хтозна, чи скоро трапиться ще нагода побувати у подібному закладі.

2

Уночі небо захмарилося, зірвався вітер, піднімаючи клуби пилу в повітря. Чекали дощу, але він не поспішав потішити людей і все живе. Темні грозові хмари пропливали дуже низько, ніби приглядаючись, де найбільше потрібна їхня цілюща волога, але так і не наважилися

пролитися. Сильний вітер продовжував бешкетувати ще й удень, носячи подвір'ям санаторію фантики від цукерок. Наталя Любомирівна вже сиділа в приміщенні приймального відділення, раз у раз поглядаючи на годинник. Домовлялися з чоловіком про післяобідню пору, вже четверта, а його ще й досі нема. «Хоча би щось у дорозі не трапилось», — свердлила думка. Від ранку вже спланувала, що зробить удома насамперед, а виходить, що й до вечора не втрапить до своєї хати. Краще нічого не плануй, бо по-твоєму не буде. Скільки вже разів переконувалася, що ця істина стара, як світ, але людина мусить планувати, щоби не жити в хаосі. Коли в жінки вже вривався терпець, відчинилися двері, й до фойє зайшов Віктор. Зірвавшись із місця, дружина кинулася йому назустріч.

— Чому ж так довго? Я вже всидіти не могла... Машина поламалася? — засипала запитаннями, навіть не привітавшись.

Віктор чмокнув дружину в щоку, підхопив сумки і, не відповідаючи, попрямував до авто. Поклавши поклажу до багажника, відчинив перед Наталею дверцята.

— Сідай, люба. Я вже скучив за тобою. Мені завжди бракує твоїх порад, без яких, мабуть, не зміг би жити, — всміхнувся Віктор.

— Не підлизуйся, кажи, чому затримався, — подобрішала дружина, поклавши руку поруч із його правицею на кермо.

— Не заважай, бо заїдемо у пень. Ти неуважна, бо могла би помітити, якою брудною машиною до тебе під'їхав.

У нас була злива, на городі все перемішало з болотом, тож я розгубився, не знаючи, що робити спочатку: їхати по тебе чи рятувати рослини.

— І рятував?

— Не знав, із чого почати, тільки час згаяв, — признався Віктор. — Без твоєї допомоги не впораюся.

— Мені ж треба до мами їхати. Ти не забув? — нагадала дружина.

— Поїдеш через кілька днів, — порадив Віктор, не бажаючи знову залишатися на самоті.

— Я вирушу завтрашнім поїздом, бо ненька, мабуть, хвора. Без особливих причин брат ніколи не просив приїхати. В гості запрошують, а це інша ситуація, і нехтувати повідомленням не можна, щоби не було пізно.

— Мені жаль, бо відпустки тепер не зможу взяти. Сама знаєш, літнім відпочинком дорожить кожен працівник, та й керівництво суворо дотримується графіка, — розмірковував чоловік.

— Може, так і краще. Якщо мама хвора, то їм не до гостей. Я своя, тому зі мною простіше, бо не треба спеціально готуватися. Ти ще трохи потерпиш без мене, любий? — притулившись щокою до чоловікового плеча, Наталя відчула, що нікуди не хоче їхати, бо їй спокійніше, коли поруч із нею коханий, її опора і найбільша надія.

— Мушу потерпіти, якщо так треба... Ти тільки не затримуйся, — Віктор закохано дивився на дружину.

— Мене зараз більше турбує доля внучки. Мама прожила довгий вік, і якщо залишить світ, то це природно й не так сумно. Зі всіма колись таке трапиться, тож не треба цього лякатися. Хвилююся за Соломійку, вночі довго не можу заснути. Мені здається, що від мене щось приховують. Це правда? — звела сумні очі Наталя.

— Ти й справді не все знаєш, але я перед поїздкою не наважуюся тобі розповісти правду, — признався чоловік.

Син спочатку приховував від батьків те, що донька зі ще двома однокурсницями потрапили не туди, куди їх вербувало на роботу агентство. Лише через кілька днів Соломія зателефонувала до дідуся і повідомила, що їх привезли не до того міста, якого обіцяли. Розмова була дуже короткою, але батьки зрозуміли, що треба здійсмати бунт і брати за шкірку керівництво туристичної агенції, щоби повернули дівчат назад. Про це вчора Ярослав повідав Вікторові.

— А Ярослав хоч знає, через яку фірму дівчата виїхали на заробітки? — скипіла Наталя.

Соломія запевнила його, що все відбувається на дуже високому рівні, бо й деякі викладачі були замішані у цій справі.

— А як же він може тепер допомогти своїй дитині, коли нічого не знає? — сердилася Наталя.

Дідусь Соломії перед відльотом дав їй запасний мобільник із номерами відповідних служб за кордоном і тут, у нас, от вона ним і скористалася. Батьки вже повідомили міліцію, що фірма не виконала обіцянки, даної студентам. Справу взяли на контроль, але невідомо, як далеко встигли завезти студенток, — розповів чоловік.

— Моє серце відчувало, що не все гаразд у родині, але мені Ярослав навіть словом не обмовився. Вчора я запитувала його про Соломію, то він запевнив, що все буде добре. От паскудник! Просила їх, щоби не дозволяли дитині самотійно вирушати за кордон. Грошей їм, бачиш, закортіло!

— Наталю, ти даремно гніваєшся. Дівчина вступила на факультет готельного і туристичного бізнесу, а як вона його навчиться, коли сидітиме біля тата з мамою? Якщо вдасться без проблем повернутися додому, то це буде неабиякий досвід, якого в аудиторії не навчать.

— Які ж ви, чоловіки, розсудливі! А ти не подумав, що дитині той досвід може долю зіпсувати? Хоч би живою повернулася... — бідкалася Наталя, ледь стримуючи сльози. — Вона не сказала, куди їх завезли?

— Дівчата, мабуть, і самі не знають. Повідомила тільки, що телефони від них відібрали, і жодного зв'язку з навколишнім світом не мають.

— Продадуть до якогось Марокко, а потім спробуй їх там знайти. Уявляю, як невістка зараз страждає, — похитала головою Наталя.

— Вони обоє дуже переживають. Хоч ти їм не допікай, бо й без тебе вони місця собі не знаходять. Ірина просить Ярка їхати до Туреччини шукати доньку, а в міліції тільки сміються з них. Кажуть, це все одно, що пробувати знайти голку в копиці сіна... Та як можна зарадити собі в чужій країні, коли мови не знаєш? — розмірковував Віктор.

Він працював керівником невеликої агрофірми, яку разом із колишнім соратником по партії встигли створити більше десяти років тому. Йому не раз доводилося чути від співробітників про різні випадки з нашими туристами за кордоном, але тоді сприймав це, мов якісь байки про нерозважливих людей. Тепер, коли таке трапилося в його родині, зрозумів, що справа небуденна і вирішити її самотужки непросто або й неможливо. Чомусь вважав, що українці самі шукають пригод на свою голову, та, знаючи справжні наміри Соломії, переконався в іншому. Закордонні пастки готують в Україні, бо інакше чому ж би так ретельно добирали дівчат? Складається враження, що керівництво туристичної фірми знало наперед, куди спроваджує студенток.

— Ще й до матері треба їхати... — тихо мовила Наталя.

— Мусиш їхати, бо потім до скону картатимеш себе, якщо не встигнеш, — радив чоловік.

— Я розумію, але моя душа буде не на місці доти, поки Соломійка не повернеться додому.

— Ти й так нічим допомогти не можеш, тож краще, якщо будеш зайнята іншими справами. Врешті-решт, їдеш додому, а не до чужих. Там не тільки родина, а й стіни зцілюють. Природа у вас чудова, — заспокоював Віктор.

— А як же ти, не набридло холостякувати? — всміхнулася дружина.

— Звикаю потрохи, а коли дуже заскучаю, то телефон завжди при мені. Цим не переймайся, мусимо потерпіти... — Віктор пригорнув дружину вільною рукою і поцілував у щоку.

Якийсь шматок дороги подружжя їхало мовчки, заглибившись кожен у свої думки. Колись вони спільно розв'язували сімейні проблеми, і здавалося, не було такої, яка би виявилася їм не під силу. Тепер діти мешкали окремо від батьків і свої справи намагалися залагоджувати самотужки. Влітку внуки переселялися до дідуся з бабусею, і тоді подвір'я Захарчуків на деякий час оживало. Сміхом і гамором наповнювалась оселя, а обличчя господарів випромінювали радість, що дочекалися канікул.

Гrizові хмари поступово розвіялися, визирнуло сонце. Стало веселіше. В'їхали в смугу, де недавно пролився довгоочікуваний дощ. Він змив пил із рослин, і вони вдячно зазеленіли. Повітря над розігрітим асфальтом нагадувало субтропічне.

— Кажеш, дощ у нас шкоди наробив? — згадала Наталя.

— Думаю, що до нашого приїзду більшість рослин підніметься, а відразу після зливи враження було гнітюче, — заспокоїв Віктор.

— Тепер доведеться все пересапувати...

— Не роби проблеми, скільки того городу! Головне, що ми скоро будемо вдома... — сказав чоловік, повертаючи на окружну дорогу, що вела в передмістя, де жили Захарчуки.

Авто підкотило до обійстя, і Наталя не стала чекати, поки чоловік відчинить браму і заїде на подвір'я. Вийшла й оглянула все довкола. Лише трохи більше двох тижнів не була вдома, а багато чого змінилося: квіти біля плоту зацвіли, зав'язь на деревах підросла. Повільно зайшовши

у двір, відразу повернула на грядки. Рослини, вмиті дощем, стояли розкішні, ніби всміхалися. «Даремно чоловік хвилювався за них. Може, й за Соломію ми надто переживаємо», — подумала Наталя.

— Ну, що там! — гукнув Віктор. — Багато шкоди від зливи?

— Цього разу обійшлося, — мовила дружина, повертаючись на подвір'я.

Наталя звернула увагу, що Віктор не чекав її приїзду, а сам виполов бур'яни. Пощастило їй із чоловіком, бо ніколи не поділяв працю на чоловічу та жіночу. Може, жалів Наталю, коли бачив, як їй іноді важко було однією рукою виконати ту чи іншу роботу. Він просто намагався не залишати для неї те, з чим їй буде важко справитися. Колись вона дуже комплексувала через свою фізичну ваду, та після одруження з Віктором всі страхи залишилися позаду,

і тепер вдячна долі, що подарувала їй таку мудру половинку.

— Після кави зателефонуємо до Ярка, бо я не заспокоюся, поки він мені сам про все не розповість, — розпорядилася Наталя.

— Вони працюють, то навіщо тривожити їх? Увечері Ярком з Іриною повернуться додому, тоді й поговоримо. Може, на роботі ніхто не знає про їхню проблему, а ти змусиш його висловлюватися про неї при людях. Потерпи до вечора. Ліпше приготуй щось смачненьке, бо я вже хочу домашньої страви, — порадив чоловік. — У холодильник я деякі продукти закинув, решту зараз привезу, а на городі вже підросла зелень.

— Гарзд, — погодилася дружина, бо доводи чоловіка були й справді переконливими.

Наталя згадала, що завтра має їхати, тож треба хоч на кілька днів якоїсь готової страви залишити і для чоловіка, щоби сухом'яткою не перебивався. Ці події вибили її зі звичного ритму, і вона боялася, що не встигне все зробити.

Після короткого перепочинку за кавою подружжя зайнялося кожен своєю справою. Віктор, відлучившись на весь день із агрофірми, хотів поїхати до майстерні й продіагностувати автомобіль, бо скоро техогляд. Міг би й раніше це зробити, та бур'яни, хай їм грець, вискубував. Ніби відчував, що дружині буде не до них...

Увечері діти телефоном повідомили, що нічого нового про зникнення студенток, на жаль, не довідалися. Справу розплутували київські

правоохоронці, тому з ними спілкувався тільки батько Ірини. Всі новини тепер отримували від нього, від того ще більше страждали, що не можуть впливати на ситуацію. Просили не хвилюватись і не набридати їм із запитаннями. Якщо будуть якісь новини, то самі зателефонують батькам.

Наступного дня Віктор посадив дружину на поїзд, і вона, лежачи на полиці, полинула думками у далеке дитинство...

3

Народилася Наталя Любомирівна Войтович на території одного з районів, що належав до Львівсько-Волинського вугільного басейну. Там минуло її дитинство, там пізнала сплеск перших почуттів, ніжних і чистих, від яких залишилася тільки глибока рана в серці. Кохання завжди возвеличує людину, а травми від нього глибоко ранять серце. Кожного приїзду в ці краї Наталя згадувала своє нещасливе кохання, й ніби якась сила змушувала не затримуватися тут, виштовхувала туди, звідки приїхала. Якби не ненька, до якої мусить сюди приїздити, то й не ворушила б минуле, яке досі відгукується в її серці.

Рідне місто зустріло Наталю вранішньою прохолодою. Не маючи важкого багажу, вирішила не брати таксі, а пройти рідним передмістям. Скоро повернула на свою вулицю й, не поспішаючи, розглядала великі зміни. Мов гриби після дощу, вирости триповерхові будівлі, що цілком змінили колишній краєвид. Уже й батьківське подвір'я нічим не нагадувало про дитинство, бо молодший брат Ігор звів тут будинок, поставив гараж, і стару хату, яка стояла колись на цьому місці, можна побачити лише на світлинах. Майже добу провела в дорозі, на місце прибула в ту пору, коли одні мешканці вже приступили до праці, інші — відсипалися. Раніше сусіди при зустрічах вітались одне з одним, а сьогодні до Наталі ніхто не обізвався. Або її не впізнали, або знайомі не трапилися.

Не побачивши в дворі родичів, Наталя попрямувала до материної частини будинку. При його спорудженні ненька відразу замовила окремий вхід до невеличкої кухоньки й кімнати. Хвалилася колись, що ніхто їй тут не докучає, а вона допомагає дітям, чим може. А зараз, натиснувши кнопку дзвінка, Наталя чекала її біля дверей. Назустріч

вийшла мати з фартухом у руках. Худорлява, трохи сутула, біле, мов льон, волосся акуратно зібране у вузол на потилиці. Одягнена в старого покрою, але з добротної тканини, сукню. Валентина Степанівна не любила носити домашні халати і, як донька сьогодні переконалася, не змінила уподобання їй через багато років. Із теперішньої мізерної пенсії лікаря не мала змоги купувати речі з натуральних тканин, тож доношувала старі.

— Яке щастя, Наталочко, бачити тебе! Переживала, що вже не дочекаюся... — ненька обняла й розцілувала доньку.

— Невдалий жарт, мамо. Я на всіх парах поспішаю до вас, а вам, виявляється, нічого не бракує, — чи то пожартувала, чи сказала серйозно донька.

— А ти хотіла вже на похорон до мене приїхати? Потім, коли мене не стане, твоя присутність не матиме жодного значення. Хотіла ще побачити тебе, бо у мене назбиралося стільки інформації, що, не повідавши її тобі, померти не маю права, — ненька всміхнулася, й обличчя в неї стало таким милим і привітним, що у Наталі язик не повернувся надалі сипати докорами.

— Мамусю, ви, як завжди, маєте слухність. Просто у нас вдома зараз неспокійно, тож приїхати я могла пізніше, коли вдома проблеми втрясуться, — спокійніше виправдалася донька.

— Хіба в такій великій родині, як у тебе, буває повний спокій? Тому не сердься, моя хоробрість зараз показова, бо насправді я збираюся покинути вас, — серйозно сказала ненька, ніби все було вирішено й обговоренню не підлягало. — Мийся з дороги, поснідаємо, і тоді ти розкажеш мені, що у вас сталося.

Поки Наталя приймала душ, ненька наставляла на стіл нехитрий сніданок і задоволено всміхалася. Колись казала чоловікові, що доньки ніколи від себе не відпустить,

а вийшло так, що їй бачитися частіше, як раз на рік, не випадає. Правда, на невістку, біля котрої доводиться віку доживати, не скаржитися. Ольга ввічлива і роботяща, синові з нею добре, але зі свекрухою нема таких теплих стосунків, які бувають між донькою й мамою. Трапляється, задумається, а свекрусі здається, що на неї гнівається. Доньку запитала би прямо, і вона мусила би матері відповісти. А з невісткою вчинити так не можна, щоб, не дай Бог, не розгнівити.

Недаремно місцеві жінки іноді жартують: «Стрийна — не родина, невістка — не дитина». Колись мала в лікарні подругу, також лікарку, з якою могла обговорити наболіле, але вона давно відійшла в інший світ, осиротивши не тільки Валентину Степанівну.

— Ваші коронні млинці? У мене такі не виходять, — призналася Наталя, сідаючи до столу. — Скільки разів я переписувала у вас рецепт, а починаю замішувати тісто вдома — і все одно млинець не таким виходить.

— Дякую. Та я не вірю в те, що ти кажеш. Хочеш старій настрій підняти? — мати поклала доньці на тарілку ще один тепленький.

Жінки посмакували млинцями й духмяною кавою, яку господиня заварила своїм особливим способом. Наталя зауважила, що мати постаріла й не мала вже того живого блиску в очах, який був ще торік. «Невже й справді мати щось відчуває?» — подумала.

— Вас щось болить? — запитала донька, побачивши, що ненька скривилася.

— Ніби нічого конкретного, а нездорова. Стара вже, і цим усе сказано.

— Що ж ви таке цікаве повідати мені хотіли? — нагадала Наталя, коли зібрали посуд зі столу.

— Не таке й цікаве, але скажи відверто: що ти знаєш про моє життя, крім того, що я добрий лікар, турботлива мама?

— Знаю, що ви народилися в Росії... — протягнула Наталя.

— Тобі не здається, що цього замало? Ти ж знаєш, що раніше про минуле в родині не говорили. У ті страшні часи можна було за необережне слово опинитися в Сибіру. Тепер кажи, що хочеш, але наше минуле нікого вже не цікавить. Думала, зберу колись родину з нагоди якогось ювілею і про все розповім. Уже й дев'ятий десяток розміняла, а скликати всіх разом так і не вдається. Бачу, що чим далі, тим важче буде це зробити. От і подумала, що моє минуле може зацікавити тільки тебе, бо сини — під владою дружин, а вони тяжіють до свого роду. Я їх не засуджую за це, бо то природно. Ти дуже втомилася з дороги? Йдемо, вмостимося на дивані: язикам усе одно, а ногам таки легше стане. Та й мені стояти вже важко, — призналася Валентина Степанівна.

— Я виспалася в поїзді, тому можу з вами спілкуватися хоч до наступного ранку, — встаючи, сказала донька.

Жінки перейшли до кімнати й сіли поруч на м'якому дивані.

— Колись я зі своєю мамою любила отак сидіти, тільки на теплій лежанці. Прибіжу, бувало, зі школи, вилізу з валянок, морози тоді сильні дошкуляли, і відразу на тепле місце, — почала розповідати Валентина Степанівна. — Ненька розтирає мені руки й голубить, наче маленьку. Я вже школу закінчувала, та все одно наставляла чоло для поцілунку, насолоджуючись маминою ласкою. Боже, як давно то було... У мене є одне заповітне бажання, і виникло воно порівняно недавно. Не хочеш вгадати, яке? — ненька загадково подивилася на Наталю.

Хоч які припущення висловлювала донька, мати заперечно хитала головою. Коли Наталя вже втрачала терпіння, старенька всміхнулася:

— Ми з тобою стали далекими одна від одної. У мене залишилось єдине бажання, але воно нездійсненне. Не повіриш, але хочу померти на своїй землі...

Наталі аж подих перехопило від здивування. Оговтавшись, перепитала:

— На своїй? А зараз ви на чийй? Скільки я пам'ятаю, то це подвір'я — наше родинне, тут ви були щасливі, тут вирости ваші діти. Біля батькової могили на цвинтарі місце для вас залишили... Мабуть, я таки справді мало про вас знаю... Тож кажіть, мамо, як маємо виконати вашу останню волю. Уважно слухаю.

— Своєї волі не нав'язую нікому, просто перед смертю хочу хоч трохи очистити душу. Вважаю, що тільки ти здатна мене вислухати і зрозуміти, — Валентина Степанівна прискіпливо глянула на доньку, мабуть, щоби переконатися в тому, чи вистачить у неї терпіння.

— Я не священик, але якщо вам це допоможе, то готова слухати до ранку.

— Чому до ранку? Ти ж не на один день приїхала? — сполошилася мати.

— Не хвилюйтеся, мамо, скільки треба, стільки й буду, — заспокоїла Наталя, не бажаючи розчарувати стареньку.

Валентина Степанівна якийсь час розмірковувала, збираючись із думками, потім почала своєрідну сповідь:

Ви всі знаєте, що я народилася на Уралі. У моїй біографії записано, що походжу з робітничої сім'ї. Насправді, моя родина була аж ніяк не робітнича, але в ті часи задля безпеки багато чого замовчували. До революції мій дід був фабрикантом на Уралі, батько вчився в Німеччині на інженера. Нова влада від них усе відібрала і залишила тільки старенький родовий маєток за містом, де сім'я відпочивала влітку. Дідусь, не витримавши конфіскації заводу, в якого вкладав не тільки кошти, а й душу, скоро помер. Батька залишили працювати інженером на цьому заводі. Спеціалістів у нової влади майже не було, тож заплющили очі на те, що він — син колишнього фабриканта. Окрилений надією, що, може, більшовики керуватимуть недовго, батько працював, мов одержимий. Віддаючи більшість часу заводі, сім'ї уваги приділяв мало. Турботу про дітей і домашнє господарство перебрала мати. В нашій родині жінки ніколи не працювали поза домом. Вони були берегинями сімейного затишку, вихователями дітей і надійним тилом для чоловіка.

— А родинний будинок великий? — поцікавилася Наталя.

— Не пам'ятаю, коли точно він був збудований, але що у дев'ятнадцятому сторіччі — то без сумніву. Дерев'яний, мав десять кімнат і велику терасу, де ми всі збиралися чай пити. Раніше у мами була прислуга, та потім нам довелося від неї відмовитися. З нами залишилася доживати віку тільки няня, бо йти їй було нікуди. От вони з мамою й справлялися по господарству.

— Інженери тоді, мабуть, добре заробляли? — поцікавилася донька, бо утримувати всіх потрібні були чималі кошти.

— Якщо чесно, то не пам'ятаю. Знаю тільки, що у мами залишилося багато прихованих золотих виробів, були й інші коштовності, які вона нишком від батька здавала в скупку і цим допомагала утримувати сім'ю. Мені вдалося зберегти тільки одну річ. Хочеш подивитися на неї? — мати взяла з тумбочки шкатулку і вийняла невеличкий перстень, яким Наталя колись бавилася. — Без окулярів можеш прочитати? Всередині вигравірувані мої ініціали «Е. В. С.» — Єгорова Валентина Степанівна. Цей перстень батьки подарували на моє повноліття.

— І як ми його не загубили? Правда, він не дуже привабливий, ніби з бронзи вилитий, тому я його й не хотіла носити, — призналася донька.

— Це — царське червоне золото, такого тепер нема.

Я його також не ношу, бо пальці потовщали, а переробляти його на більший не вважала за потрібне. Ми з твоїм батьком мали змогу придбати, яке хотіли, тож це залишилося пам'яткою про моїх батьків. Візьми його, подаруєш від мене Соломії...

У Наталі при згадці про внучку аж серце зайшлося болем. Десь там вона потерпає від насилля, а бабусі сидять спокійно і згадують минуле. Подякувавши мамі, Наталя поцілувала її в щоку. Знала, що у неї було багато інших золотих виробів, але коли вона запропонувала своє найдорожче, то це схвилювало.

Валентина Степанівна встала й увімкнула електричний чайник. Принесла з кухні печиво і великі горнята. Звичка пити багато чаю залишилася в неї з дитинства, й без цього напою вона, здається, і дня не прожила б.

— Я вам гарних цукерок привезла, — встала й Наталя.

— Вона вийняла зі сумки подарунки для матері.

— Цукерками зараз поласуємо, а решту назад поклади, бо мені вже нічого не треба, — мовила мати, навіть не дивлячись, що їй донька привезла.

— Не хочете навіть глянути, яку я вам пухову хустину купила? — образилася донька.

— Я вже не доживу, щоб її носити, а здивувати мене важко. Ти навіть не уявляєш, які колись були оренбурзькі хустки! Пух довгий та ніжний, кінчики закручені, а нитка така тонка, що хустку можна було перетягнути через перстень. В Україні мені такі не траплялися жодного разу, навіть побачити.

Наталя звернула увагу, що у матері, хоча вона мешкає у Західній Україні майже півстоліття, зберігся російський акцент. А коли говорила швидко або хвилювалася, то й слова російські проскакували. Яка сила материнської мови закладена в людині! Розмовляючи зі сторонніми людьми, Валентина Степанівна контролювала свою мову, а вдома такої потреби не було. Діти й чоловік звикли до того, і ніхто їй зауважень не робив.

Мати все ж таки, щоби не ображати доньку, розгорнула хустину, але приміряти не стала. Акуратно склала, поклала в пакет і віддала Наталі.

— Вважай, що це я тобі її подарувала. Заховай до сумки, а за увагу дякую. Цукерки я люблю, тож давай чайком побалуємося...

— То як події на Уралі розвивалися далі? — нагадала Наталя, коли вже горнята спорожніли.

— Приємного мало. Почалася війна. Мого єдиного, старшого від мене, брата забрали на фронт, а батька залишили працювати на заводі, бо мав броню. Я вступила до евакуйованого з Харкова медичного інституту і також прагнула потрапити на війну, бо тоді всі хотіли долучитися до розгрому Гітлера. Молода ще була, тож без медичної освіти мала змогу тільки ледь-ледь допомагати пораненим у шпиталі, куди нас посилали на науку. А хотілося лікувати їх, бо таких нещасних було дуже багато. Неприємні ті спогади, тому не будемо їх ворушити. На заводі, де працював батько, люди не виходили з цехів по дві зміни, холодні й голодні штампували для фронту зброю. Взимку сорок четвертого в одному з цехів під час якогось там експерименту сталась аварія з вибухом. Чи змучені були розробники, чи чогось не врахували, ніхто не міг пояснити, бо загинули всі. Серед них був і мій батько, вічна йому пам'ять!.. Рештки трупів поховали у братській могилі, бо родині віддавати не було кого. Мама дуже плакала, бо чоловік для неї був надійною й єдиною опорою в житті...

Через кілька місяців після смерті батька я закінчила інститут і разом із українськими випускниками була скерована працювати до Казахстану. Там перебувало багато евакуйованих і переселених із України громадян, яким не підходили ні клімат, ні умови проживання. Я надивилася там такого, що переповідати важко. Після закінчення війни евакуйованих повертали додому, а лікарям давали нові призначення — переважно в західні області України. Вже був призначений день відправлення, і ми чекали прибуття спеціального поїзда, коли я отримала листа від няні. Вона повідомила, що моя мама одержала похоронку на брата і через кілька днів померла з великого пережиття. Няня просила приїхати і розпорядитися майном, тим, що залишилось. Я цього зробити не змогла, бо Урал далеко, а про відпустку навіть говорити ніхто зі мною не захотів. Встигла відправити няні лише листа, попросивши вибачення, що не зможу приїхати. Знала би ти, з яким настроєм я їхала в Україну, яка віддаляла мене на тисячі кілометрів від рідного дому!

— А потім, коли вже влаштувалися, не можна було вирватись і поїхати додому? — запитала Наталя, бо навіть не уявляла, як це не могли людину відпустити у такій ситуації.

— Про що ти, доню, говориш... Приїхавши сюди, переживала, щоби не повісили на першому стовпі, тому про поїздку додому навіть не мріяла, — призналася Валентина Степанівна, хоча дотепер цього ще жодній людині не розповідала. — Тоді боялася, боюсь і нині, але тільки того, щоби ви правильно мене зрозуміли. Ти ж, напевно, обізнана, що на тутешніх теренах тривала запекла боротьба вояків УПА з енкаведистами. Раніше ми навіть не здогадувалися, що в країні, крім німецької армії, є ще якісь вороги. А тут відразу ніби в пекло потрапили. На фронті людина знає, де ворог, і в той бік стріляє, а тут могли зустрітись віч-на-віч із бандерівцем, і не впевнені, що залишилися б живими.

— Хіба вони нападали на мирних людей?

— Я ж не звичайна людина, а «москалиха», і це вже вирок. Із нас ще в Казахстані взяли розписку, що будемо допомагати виявляти ворогів народу. Ми тоді не мали уявлення, що підписуємо. Моя однокурсниця, з якою ми разом в одну лікарню потрапили, через місяць пропала, і ніхто її не знайшов. Думаєш, легко було жити й працювати під прицілом? Я до свого помешкання поверталася тільки змінити білизну, а ночувала переважно в коридорі лікарні на кушетці. Одного разу саме на тій кушетці мене розбудив чоловік у кашкеті з тризубом і попросив допомогти пораненому. Такою переляканою я ще ніколи не була, однак мусила одягнутись і пройти в операційну. Туди ж принесли пораненого. Поки я виймала кулю й обробляла рану, вояки стояли біля мене. Коли завершила перев'язку, один із них простягнув мені гроші, але я їх не взяла, сказала, що давала клятву Гіппократа і зобов'язана допомагати всім людям. Воякам, видно, сподобалися мої слова, бо потім підійшов, мабуть, старший і сказав, щоб я спала вдома, а не в лікарні. Правда, попередив: вони надалі не чіпатимуть мене, якщо про той випадок не розповім енкаведистам.

— Страшно було? — запитала Наталя й здригнулася, ніби від холоду.

— Не те слово... Після того, як вони покинули лікарню, мене до ранку пропасниця трусила. Але тоді я для себе зробила висновок: вони також люди, і не такий страшний чорт, як його малюють.

— Легко говорити про це тепер, а тоді... — Наталя співчутливо похитала головою.

— Мене вчили ще в дитинстві, що не всю правду треба розповідати владі чи своєму керівництву. Кожна людина має право на власну маленьку таємницю. Тієї ночі зі мною була ще місцева медсестра, вона й допомагала мені в операційній, а вдень стежила, чи побіжу скаржитися. Таємниці тримати я вміла, тому ввечері повернулася на квартиру і вперше за місяць добре виспалася. Надалі хлопці з лісу часто навідувалися в моє нічне чергування: як не по допомогу, то за медикаментами. Жила, мов на вістрі ножа. Боялася чужих, аби не вбили, а своїх, щоби не відправили до Сибіру.

— Мамусю, а де ж ви нашого тата знайшли, коли з лікарні не виходили? — всміхнулася Наталя, подумавши, що такі спогади будуть для неньки набагато приємнішими.

— Він сам мене знайшов. Його у сорок першому наші встигли постригти в армію, і він воював на боці червоних. Повернувся додому після лікування в шпиталі, коли більшовики вже перетнули кордон із Польщею. Дослужився до молодшого лейтенанта, бо мав закінчену гімназію, а як демобілізувався, то призначили керувати економічним відділом у шахтоуправлінні. В лікарню приходив домовлятися про відкриття медичного кабінету для своїх працівників, тоді ми й познайомилися, — всміхнулася Валентина Степанівна.

— Чим він вам сподобався? Вродою, чи тому, що начальник, хоч і невеликий? — Наталя побачила, що у неньки засвітились очі, настроїй поліпшився, тому й питання задавала такі, на які приємніше було їй відповідати.

— Любомир був високим, носив військову форму, очі мав виразні, такі, як у тебе. Вихований, тримався гідно і вмів залицятися. Мені він сподобався відразу, але відлякувало те, що він був місцевим і розмовляв переважно українською мовою. Коли бачив, що я чогось не розумію, повторював російською. Я навіть окремі уроки української відвідувала на Уралі в інституті, хоча мене до того не примушували, граматику вивчала, але, признаюся чесно, мова мені давалася важко. Плутала і перекручувала слова, Любко мене постійно поправляв і щиро сміявся. Казав, що я навмисне так роблю, щоб його насмішити.

Особливо важко було зрозуміти місцевий діалект, який кардинально відрізнявся навіть від східноукраїнського.

— А він не боявся одружуватися з «москалихою»?

— Були сумніви, але кохання перемогло. Ми спочатку зареєструвались, а потім поїхали в село до батьків. Я вже ходила вагітна тобою кілька місяців, коли Любко наважився познайомити мене з ними. Він був людиною з передовими поглядами і казав, що половинку обирає для себе, а не для батьків. Я перед іспитами не хвилювалася так, як тієї першої до села поїздки.

— Мені здається, що наша бабуня була найкраща, — переконливо сказала Наталя, пригадуючи своє дитинство. — Вона своїм дітям, мабуть, усе дозволяла робити.

— Тоді я не знала, що вона — добра проста жінка, яка безмежно любить своїх дітей. Пригадую, що вперше ми приїхали в село на храмовий празник Успіння Пресвятої Богородиці. Любко навмисне такий час вибрав, щоб і батьків застати готовими до свята, та й надіявся, мабуть, на покровительство Святої. Я вже дещо відійшла від церкви, бо ходила до неї ще в дитинстві з батьками, а тут християнська віра серед людей у великій повазі. Свято випадало на неділю, а ми до села потрапили під вечір суботи. Батьки саме поралися по господарству, і своєю з'явою ми вибили їх зі звичного ритму.

— Міг би хоч попередити! — буркнув батько, не відриваючись від роботи, а мати ласкаво запросила нас до хати, поставила на стіл глечик кисляку і свіжу хлібину, ще теплу.

— Пригощайтеся з дороги, поки ми попораємося біля худоби, — тихо сказала вона, вклонилася, ніби вибачаючись, і вийшла з хати. — Напруга між нами не спала, бо я не встигла навіть рот відкрити. Батьки ще не знали, хто я і звідки. Тож ми мовчки поласували теплим хлібом із молоком, і син вийшов допомогти батькам, щоб швидше закінчили вечірню роботу. Незабаром мати внесла до хати дійницю з парним молоком і поставила на лавку. Запах молока на якусь хвилю повернув мене в дитинство, і переді мною постав образ няні, яка мене примушувала його щоранку пити. Господи, як давно то було!

— Потримай мені, доню, цідилок, — попросила жінка й простягнула блискучу металеву кружку з дірочками.

Я встала і почала тримати того цідилка. — Як ти ся називаєш? — запитала вона і пильно глянула мені в очі.

— Відро з молоком у її руках порухалось, і цілюща рідина пролилася на лавку. В мене з переляку цідилок випав із руки. Ми обидві розсміялися.

Я, коли вперше побачила свекруху, миску бараболь їй у пелену перекинула. Руки дуже тремтіли. Але потім файно жили й ніколи не сварилися. То й ти не бійся, колись сама станеш свекрухою. То як тебе звати? — перепитала жінка, бо сказане сином ім'я, мабуть, не запам'ятала.

— Валя, або Валентина, — тихо відповіла я.

— Незвичне ім'я, не тутешнє. Звідки ти родом? — прискіпливо оглядала мене. — А я заглядала за Любком, щоби підтримав. Але він розмовляв надворі з батьком, а про мене ніби забув. Подумала, що цієї розмови не уникнути, то, може, й добре, що батька нема в хаті.

— З Уралу, — тихо сказала я і побачила, яким суворим стало обличчя цієї жінки.

— Москалиха, виходить? — перепитала вона.

— Ви не помилилися... — перелякано сказала я і вже пожаліла, що приїхала сюди.

Жінка безсило сіла на лавку і якийсь час мовчала. Що діялося в її голові, тільки Бог знає. Оговтавшись, сказала:

— Якщо тебе полюбив мій син, то мусимо й ми поважати його вибір. Але тобі не раз доведеться доказувати, що ти гідна його.

— Я його кохаю, хіба не досить цього? — я не зрозуміла, як ще треба доводити. — У мене вища освіта, престижна робота, собою ніби непогана,— говорила російськими й українськими словами, трохи оговтавшись. — А ви якої невістки хочете?

— Дитино, не гнівайсь. У наших краях ще треба людиною бути, і це найголовніше, — пояснила свекруха, вкладаючи у сказане свій зміст.

— У вас жінка не людина, чи як треба розуміти? — я ледве стримувала роздратування, і якби не в селі, звідки нічим добратися додому, то встала б і пішла геть, а так мусила продовжувати неприємну розмову.

— Я не це мала на увазі. Ти скоро сама зрозумієш, бо я, мабуть, не вмію правильно пояснити,— жінка встала з лави, винесла з хати

молоко, а потім поставила в порожнє відро цідилок, який я тримала в руках, не знаючи, куди його приткнути. — Скоро будемо вечеряти, — сказала вона й вийшла з хати.

До хати відразу зайшов Любко і, всміхаючись, запитав:

— Ви вже познайомилися? Тато з мамою відходять біля стодоли від новини, що ми вже одружені...

— Я їм співчуваю, — відповіла тоді я, а на язиці в мене висіло запитання, котре мені задала мати. Але дав Бог мудрості не загострювати обстановку.

— Через деякий час звикнутья з цим. Ти в мене розумниця й не поспішатимеш із висновками. Мої батьки дуже добрі, ти скоро сама в цьому переконаєшся, — заспокоїв мене Любко і пригорнув до серця.

— Ковтнувши води, Валентина Степанівна продовжила розповідь:

— Тоді я готова була навіть на тортури йти заради нього. Повечеряли тихо, без зайвих запитань. Вранці батьки зібралися до церкви, а Любкові батько наказав погодувати худобу. Я в цьому мало розумілась, але намагалася хоч чимось допомогти чоловікові. Зайшли до стодоли, а накошеного корму катма. Любко зняв косу, взяв верету й ми, пригинаючись, щоб не бачили люди, пішли до берега, де росла висока трава. Навіть не думала, що мій чоловік вміє так гарно косити. Стояла і милувалася ним. Відчуваючи мій погляд, Любко зупинився підтягнути косу. Після кількох вправних рухів рука з брусом сковзнула під косу... З правиці хлинула кров. Я настільки злякалась і розгубилася, що стояла, мав укопана, хоч і лікар.

— Дай чимось перев'язати, — першим оговтався Любко.

Я відірвала частину рукава з тоненької блузки, в яку була вбрана, і перев'язала йому руку. Кров перестала цебеніти. Любко з косою йшов попереду, а я позаду волокла верету з травою. Щойно ми ступили на подвір'я, як повернулися батьки з церкви. Мати, побачивши закривавлену руку сина, ледь не зомліла.

— Додумався у таке велике свято за косу взятися! Та нехай би краще все виздихало, ніж такий гріх на душу брати! — лементіла вона. — Ще й дружину до гріха спокусив. Ти, бува, не вагітна?

— Ні! — вирвалося у мене. — Мені так соромно стало, що я того дня згрішила двічі.

— Треба було сіна трошки зняти з горища, і вистачило б їм, — виправдовувався батько, бо йому й на думку не спало, що в таке свято син наважиться косити.

— Старі ще довго звинувачували одне одного, але я вже до того не дослухалася, — продовжила Валентина Степанівна. — Ми зайшли до хати, я відчинила свій невеличкий саквояж із медикаментами, який завжди носила зі собою, і почала обробляти рану. Вона виявилася поверхневою, і нічого важливого Любко не пошкодив. Того дня ми з батьками пообідали і повернулися в район, де вже винайняли окрему кімнату.

— Я нічого не знаю про батькову родину, — нагадала Наталя. — Він був одинаком?

— Спочатку мені нічого не розповідав, мабуть, боявся налякати. Та через кілька місяців ми знову побували в селі. Любко наголошував, що на Різдво до батьківської хати сходиться вся родина. От і ми придбали для батьків подарунки й вирушили в дорогу. Я була вже на восьмому місяці вагітності й боялася, щоби завчасу не розсипатись, але чоловік випросив на роботі машину, і водій підвіз нас гостинцем ближче до села.

Зупинившись біля лісу, потрапили немов у казкову країну. Дерева, вкриті інеєм, стояли такі величаві, що аж дух перехоплювало. Сонце висіло вже низько над землею, але щедро обдаровувало природу рожевими променями. Ми ж колись мешкали біля лісу, та не пригадую такої дивовижної краси, від якої не можна було відірвати погляду, — захоплено розповідала Валентина Степанівна.

— Різдво завжди дарує казку, — підтримала донька.

— І це якусь роль зіграло, бо в моїй душі вирувала радість. Уже кілька років поспіль я не святкувала Різдва, та й в останні роки вдома воно минало майже безрадісно. На заводі в ті дні обов'язково проводились якісь додаткові заходи, і батько був задіяний у них, а без нього то було не свято. Дорогою Любко розповідав мені про їхні порядки, щоби я не виглядала «білою вороною», і запевняв, що мені має сподобатись, як святкують Різдво в Західній Україні. Батьки нам були раді. У хаті святково прибрано, пахло чимось дуже смачним, і то так, що мені аж повен рот слини набрався. Останнім часом апетит і без того мала чудовий,

а тоді не могла стриматись і попросила чоловіка, щоби приніс мені з кухні чогось смачненького. Тут же до вечері постять, а ти, Наталю, в утробі цього не розуміла: просила їсти. Поки Любко розмовляв із мамою, я роздивлялася в хаті. Мене здивувало, що на кожній стіні висіло по кілька вишитих рушників на рамках зі світлинами. На тих світлинах переважно зображені браві хлопці. Серед них красувавсь і Любко в гімназійному вбранні. Придивившись уважніше, зробила висновок, що хлопці дуже схожі між собою і можуть бути Любкові братами.

До кімнати зайшла свекруха і поставила на стіл миску з картопляниками.

— Поїж, тобі можна, та й страва пісна, — пильно глянула на мене, ніби визначаючи термін вагітності. — Народиш, мабуть, наприкінці наступного місяця, — сказала вона.

Згадавши цей випадок, Валентина Степанівна всміхнулась і пояснила:

— Я лікар, роблю вагітній жінці різні заміри живота, але не завжди називаю правильний термін, а вона, сільська неграмотна жінка, вгадала відразу. Свекруха не переставала дивувати мене. Коли вона вийшла, я запитала Любка про фото на стіні. Він мені докладно про кожну світлину розповів. Із усього сказаного я зрозуміла, що більшості зі зображених на світлинах чоловіків уже нема серед живих. Одні загинули на фронтах, воюючи в Червоній армії, а інші полягли, виборюючи Україні незалежність.

— Оці два хлопці, — показав на рамку посередині Любко, — мої рідні брати. Старший, Зеновій, загинув у сорок четвертому, а молодший, Євген, ще живий.

— І де він тепер? — вихопилося в мене.

— У лісі...

Мені відразу перед очима постали ті вояки з тризубами на кашкеті. Серед них міг бути і брат мого чоловіка. Я відразу пройнялася до них повагою, щоб не сказати жалістю, бо перебували вони в жахливих умовах.

— А ви його хоч раз бачили живим? — не терпілося Наталі.

— Так, дочко, ми бачились... Але я вже змучилась і хочу трішки здрімати, — Валентина Степанівна перейшла на ліжку. — Ти також

відпочинь із дороги, а то я тебе замучила розповіддю.

Наталя встала, вийшла до кухні й увімкнула чайник. «Нехай мама перепочине від спогадів», — подумала вона.

Старенька й справді втомилася, але спати їй не хотілося. Вона, переповідаючи своє життя, дійшла до того періоду, про який доньці не наважилася розповісти. В уяві постав той вечір, який вона часто згадувала, але навіть чоловікові не про все розповіла.

...Тільки-но стемніло, як батько вніс до хати дідуха, і родина, помолившись, почала вечеряти. Ще не встигли спробувати всіх дванадцятьох страв, що приготувала мати, як у вікно двічі постукали, і всі насторожено переглянулися. Батько з лавки підхопився і вийшов із хати. Мати заломила руки й перелякано дивилася на невістку. За якусь мить до хати зайшов батько разом із чоловіком, схожим на того, що на світліні. Валентина здогадалася, що це Євген, рідний брат Любомира.

— Христос ся рождає! — привітався він і вклонився.

— Славимо його! — відповіли домочадці.

— А ти, «москалихо», чому не відповідаєш? — звернувся він до Валентини з такою ненавистю, що їй стало лячно. — Від хліба нашого не відмовляєшся, а мову і звичаї не хочеш вивчати!

— Ну чого ти, брате, відразу вчепився до моєї дружини? — виступив наперед Любка. — Може, спочатку поцілуймось, адже не бачилися багато років.

Брати обнялись, але суворість з обличчя Євгена не зійшла. Батько запросив усіх до столу, і родина продовжила вечерю. Валентина сиділа мовчки, стримуючи дрижаки, що з'явилися в ногах, і до їжі не дотулялася. Гість кидав на неї насторожені погляди, ніби вирішував якесь питання, що не давало йому спокою. Брат нічого Любка не розпитував, бо, напевне, вже мав інформацію від батьків. Розмова тривала мляво, і видно було, що причиною тому — присутність «москалихи». Валентина встала й хотіла вийти до кухні, дати їм змогу поспілкуватись, але Євген, грізно глянувши на неї, сказав:

— Чому не вечеряєш, братово? Може, це остання в твоєму житті, тож пригощайсь у нашій хаті.

— Перестань лякати, — попросив Любка. — Хіба не бачиш, у якому вона стані?

— І кого ж вона тобі народить? Москаля! Знав би ти, яка у мене на них отут злість кипить! — бив себе в груди й не розтискав кулака.

— Не міряй всіх людей однією міркою. Чи ти вже в лісі настільки здичавів, що не бачиш того, що відбувається навколо, — сердився Любко. — Минув уже ваш час. Зверхники вас покинули і подалися за кордон. Треба було брати владу тоді, як проголосили Україну Самостійною, а зараз — все одно, що вилами по воді бити. Виходь із лісу й пристосовуйся до мирного життя, — радив брат.

— І я так кажу йому, — втрутився батько.

— Ви або не хочете, або не можете зрозуміти мене. Нині сорок сьомий рік, і амністії для таких, як я, вже нема. Здатися владі — добровільно підписати вирок на 15–25 років сибірських концтаборів собі, а всій родині — на депортацію. Не думаю, що від цього хтось стане щасливим, — стишив запал Євген.

— Невже нема якогось виходу? — прилучилася до розмови ненька, яка до цього сиділа нишком, спостерігаючи за всіма.

— Я ніколи не здамся живим. Ми вже давно з цим змирилися, бо знали, на що йшли, — Євген дав зрозуміти, що продовжувати розмову на цю тему нема сенсу. — А зараз, Любомире, дозволь твою дружину забрати від тебе.

Підхопившись на ноги, ненька розпростерла руки, мов крила, і заступила невістку:

— Сину не чини дурниць! Вона тобі нічого поганого не зробила. Треба поважати братів вибір, яким би він не був. Тому не бери гріха на душу. Не сироти нас, бо від тебе, може, й не дочекаємося онуків, а Зеньо вже спочив у Бозі. Не проливай даремно крові!

Ненька впала перед сином на коліна.

— Встаньте, мамо! — Євген підвів стареньку. — Я ще жодної невинної душі не згубив, і з братовою нічого не станеться. Вона ж лікар, а нам потрібна її допомога.

Валентина встала з-за столу й почала збиратись. У саквояжику мала медикаменти, але чи їх буде досить, не думала. Вибору не було. Тіло охопила байдужість, і страх кудись пропав.

— Я йду разом із вами, — зірвався на ноги Любко.

— Оце вже зайве! — зупинив брата Євген. — Ти у нас людина при владі, то не потрібно тобі світитися серед наших. Можуть і вбити, а я

батьків жалію, навіщо сиротити їх... Не знаю, чи ми ще побачимося, але запам'ятай: тепер за них ти відповідаєш.

Мати накинула на невістку велику картату хустку, бо різдвяні морози вночі припікали добряче, тож боялася, щоби та не простудилася. Любко був безпорадний, бо брат при зброї, і сьогодні правда — на його боці.

Євген попрощався з батьками, взяв братову під руку і вивів із хати. Мати винесла приготовлений завчасу клунок із харчами й подала синові.

— Візьми, свято сьогодні для всіх, — тихо мовила, хрестячи обох.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ